

Hčere slovenske prebirajo strune,
 Pomlad mi tice po logu budi,
 Petje nesrečne sinove presune,
 Da se slovenski mi rod prerodi.

One, ki grenko življenje sladijo,
 One, ki radost med žalost lijó,
 Zemlji domači se milo glasijo,
 Pesmi navdušene Slavi pojó.

Pojte, prepevajte hčere slovenske!
 Novo naj cvetje domovju kalí,
 Venec dosežete pevke helenske:
 Pevkinja Sappho na veke sloví!—

O čarovnih zeliščih. *)

(Spisal I. Tušek.)

I.

Kaj raste brez korenja?
 Kamen raste brez korenja.
 Kaj cvete brez cveta?
 Praproť cvete brez cveta.—

Let' kolo let',
 Cvet', praproť, cvet',
 Škrop' dekle, škrop'!
 Hojo, hajsja, hop!

Mislil bi človek, da s čaranjem ali copernijo se pečajo le sirovi narodi; pa, žali bog, skušnja nas uči, da tudi naši ljudje niso še izgubili vere na to bedarijo vkljub neprestanemu boju, ki ga bijete zoper njo od ene strani vednost, od druge pa vera na previdnost božjo. Ni ga tudi upanja, da bi se dala tako hitro izruvatí iz človeških prs, ker priraščena je va-nje s predebelimi koreninami.

Ktere so pa te korenine? Najdebelejši dve ste gotovo misli, ki ste ravno tako zlo krivi, kakor je težko jih ovreči; namreč misel, da razun znanih naravnih moči vladajo v naravi še druge moči, ki so

*) Najglavniši pripomočki so mi bili: Ungers Streifzüge auf dem Gebiete der Kulturgeschichte III. in Terstenjakovi spisi, raztreseni po Glasniku.

nam neznane, ki jih spoznati pa tudi nismo v stanu, in pa misel, da moralne moči zamorejo na ravnost vladati fizične moči v njih djanjih.

Kako bi se dal prepričati človek, da ste krivi te misli, ko jih varuje v prsih kot veliki resnici mnogo ljudi, ki se štejejo celo med tako imenovani „omikani svet“!

Že od nekdaj pripisujejo ljudje redkim dogodkom in nenavadnim stvarém posebne, čudne in neznane moči. V obče so taki dogodki: prikazni na nebu, čudna zelišča, nenavadni spački vsake vrste, nenavadni stan zvezd itd.

Tudi se ljudje že od nekdaj mislijo prepričane, da imajo posebno pametni ljudje čeznaravne moči v sebi, katerih se po svoji volji lahko poslužujejo, ki jih pa tudi lahko podelijo posebnim drugim rečem (palicam, pasovom, pijačam itd.) tako, da taki ljudje delajo ali le z močjo svoje besede ali pa s temi rečmi dela, ki so popolnoma drugačna, kakor učinki znanih naravnih moči.

Da nikdar ne treši v hram, na kterege strehi raste homuljica ali natresk; da zagovorjena svinčenka zadene vsako zver, ki si jo človek misli; da posebne, posebno pripravljene reči delajo človeka neranljivega; da se dá ogenj, strup, opeklina itd. zagovoriti: vse to so učinki, ki ne morejo biti nasledki ne znanih in mogočih naravnih moči, ne človeške volje.

Ako pregledamo pripovedke različnih narodov, moramo opaziti, da čarovnija (copernija) in vera na čudeže najbolj cvetete pri sirovih narodih in pri narodih, ki so padli spet nazaj v prejšnjo sirovost; ker se pa duh vseh ljudi ne razvija enako, ker vsi ljudje istega naroda niso enako pametni, tedaj se ni čuditi, da je tudi med tako imenovanimi omikanimi narodi dovolj vere na čudeže in na čarovnijo, ki je, djal bi, vsacemu človeku nekako prirojena, in ki se tedaj le težko da izpuliti. Koliko časa je od tega, da sme sami po cele ure sedeli s prijatli vred za mizo in čakali, kdaj se bo začela sukati pod našimi rokami, ali da je pred našimi očmi mrtva deskica pisala nam prihodnje dogodke! Kako malo je ljudi, ki bi ne imeli svojih očitnih ali skrivnih, tacih ali enacih vedeževanj!

Čarovnija in čudodelnost se oslanjate na misel, da ima človek tako oblast na naravne stvari, da jih zamore naravnost siliti, da delajo nenavadno po njegovi volji, ali pa, da mu razodevajo nekake višje, v njih ležeče moči. Pri tem dela čarovnik ali iz lastne moči, ali pa v imenu kakega višjega vsemogočnega bitja, ki si ga, se ve da, misli, da šari, kakor se mu ravno zdi. Človek se rad povikšuje, zato se mu tudi dobro zdi, če more vtikati se kakor kak bog v tek narave in v dogodke človeške.

Druga vrst čarovnije in čudodelnosti se imenuje vedeževanje ali prerokovanje in obstoji v previdnosti prihodnjih dogodkov in človeške osode. Vedeževavci ali prerokovavci so bili od nekdaj ljudje, ki so imeli nenavadno žive, pa ne jasne misli o dogodkih na svetu, od katerih se

jim je dozdevalo, da je nekaka pravilnost v njih, in ki so imeli nestrpljivo željo, svoje žive misli razodevati. Prerok je človek, ki ima nenavaden dar uma, da pregleda jasno, kaj in kako se godi po svetu; prerokovavec pa, ki prerokuje s pomočjo orakeljna ali vedeževanja, jemlje že bolj si v pomoč neznane moči.

Ker si sirov človek rad prisvaja božjo moč in se rad vtika v dogodbe sveta, zato bi pa tudi rad previdil, kaj se bo vse dogodilo, da bi mogel po tem se ravnati in gospodariti po svoji volji. Čarovnija in vedeževanje nista nikoli deleč narazen.

Za oboje je pa od nekda rabil človek posebne pripomočke: svoj pogled, obraz, govor in tudi druge, s posebnimi močmi obdarovane stvari.

Med temi čarodelnimi pripomočki so tudi različna zelišča. Ne samo naš kmet, ampak tudi marsikter bolj omikani Slovenec verjame še zdaj na kako posebno čudodelno moč te ali une rastline. Gotovo je tega vzrok tudi nekoliko posebna narava rastlinska.

Rastline se razvijajo in menjajo svojo velikost in podobo malo po malem nevidoma tako, da je moral tudi priprosti človek zapaziti, da je nekaka pravilnost, nekako načelo v teh premembah. Ker pa ni nič prida vedel o naravi in njenih postavah, kaj je tedaj čudnega, da je mislil, da vlada v rastlinah neka skrivna moč, ki se sama sebe zavé, — da jim je dal dušo! Saj je človek veliko bolj nagnjen k temu, da vidi povsod zunaj sebe v naravi svoje lastnosti, kakor pa, da bi se od nje odločil in mislil, da je on nekaj od nje po bitnosti različnega. Pri vseh narodih so rastline bolj ali manj veljale kot naj jasnejše znamenje nezapopadljivo mogočnega življenja. Kmalu so jeli tihe rastline častiti kot podobe bogov, posebno pa po velikosti in starosti mogočna drevesa. Pri vseh starih narodih je bilo razširjeno častenje dreves, ki se je pozneje zapletlo v vero in umetnost tako, da je postalo najglobokejši in najmočnejši vir čarovnije in vere na čudeže.

Z vejami se je vedeževalo pri mnogih narodih in delfiška duhovnica se je venčala z lovorjevim vencem. Še dolgo noter v nove čase se je verjelo, da o posebnem času vrezana in posebno pripravljena leskova palica ima rudosledno in druge čarodelne moči. Še zdaj imajo semtertje naši kmetje vero, da krava dobi krvavo mleko, ako se bije z obeljeno palico, da živina ozdravi, ako se pokadi s cvetlicami sv. rešnega telesa itd.

Iz vsega tega se vidi, da so se rabile rastline od nedkaj kot čarovni in prerokovski pripomočki. Ni se pa pripisovalo vsem rastlinam posebnih moči, ampak le nekterim, od katerih najimenitniše hočemo tukaj omeniti. Se ve da gledé imena, porabe in glede moči vsake rastline, ki so je ljudje nekda rabili kot čudotvorno, ne bomo mogli vselej zapaziti prave sledi, kakor je tudi gledé rastlin, ktere človek že od nekda seje in sadi, marsikaj nejasnega.

V starodavnih časih ste najbolj poznali čarovna zelišča in ste bili najglasovitiši čarovnici Medea, glavarica vseh vragov, in Circe, ki je s čudnimi sokovi in s svojo palico spreminjala vse, kar se ji je približalo, v volkove, oroslane in prešiče. Tega sicer ne vemo, kakošen je bil prve žene čarovni vrt, v katerem je raslo vse polno strupenih in zdravilnih zelišč; to je pa skorej gotovo, da je Circe rabila pri svojih čarovnijah omamljiva in pijana zelišča. Za zavračilo njenih čarovnij je veljal neki česen (smaglička, Moly, *Allium magicum*), ki je bil potem kot vsezdravilno zelišče na glasu. Stari Grki so pa rabili tudi navadni česen (*Allium sativum*) zoper čarovnijo, nevošljive oči, zoper nesreče itd. Otrokom so ga obešali okoli vratú, mornarji so ga nosili v cuclicah sobó.

Pravi kraj starogrške čarovnije je bila Tesalija. Govorilo se je, da tesalske žene znajo z mazili človeka prenarediti v tiča, osla ali v skalo, in da letajo po zraku s svojimi fanti.

Razun tesalijskih čarovnih zelišč pripovedujejo stari pisatelji najbolj še o kolhiških in iberiških.

Bolj na drobno so nas pa Rimci seznanili s čarovnimi zelišči. Oni pripovedujejo o nekem Achaemenu, da se po njem bljuje, ali, da vržen med sovražnike jim zavdaja tak strah in grozo, da kar bežijo; dalje o nekem Melampodiu, da ima prav posebne moči. Ravno tako o neki Verbeni, da daje zdravje in mir, in da človeka varuje pred škorpijonom.

Ne od teh in ne od drugih čarovnih rastlin, od katerih Plinij pripoveduje, ni mogoče vediti, ktere rastline so to bile prav za prav. Se manj je pa mogoče spoznati, ktera posebna rastlina je bilo ono etijopiško zelišče, ki reke posuša in ključavnice odpira, ali pa ono arabsko zelišče, ki mrtve zbuja k življenju.

Kakor pri vseh narodih, pečale so se tudi pri Rimcih s čarovnijo večidel le žene, kakor: Canidia, Pamphile itd., in so tudi kakor drugod rabile mazila in zelniske sokove, in letale po zraku s svojimi fanti.

Nikoli se pa ni toliko s čaranjem sleparilo, kakor v aleksandrijskem veku, ki je bil potem, ko so jele iti znanosti rakovo pot, najbolj v tem poseben, da so ljudje hlastali le po čarovnih stvaréh in po vsem, kar bi moglo človeka povzdigovati čez naravo in čez njegovega bližnjega. Le kar je bilo čudnega, kar se je malokdaj videlo in kar je imelo kake posebne moči, je bilo pogleda vredno; pa prašalo se ni: Od kod je to, ali zakaj tako? Mnogobrojni tedanji spisi o „znamenitostih“ so bili najrodovitniše seme čarovnlje za srednji vek, v katerem se je ona odločila od zdravilstva kot posebna vednost.

Tudi kristjanstvo ni bilo v stanu popolnoma zadušiti čarovnije, dalo ji je le drugo obličje. Za sveto vero vneti misijonarji so podučavali, svarili in kregali, sekali starim bogovom posvečena drevesa in delali zoper čarovnijo, kar in kakor le je bilo mogoče. Pa nasledek

je bil le ta, da to, kar so starci pripisovali Perunu, Belinu, Živi, Velesu itd., so prenesli njihovi otroci na Kristusa, na Marijo, svetnike in na hudiča. Ljudje so vidili povsod Kristusove solzice, Marijine lasce, Marijini plašček in čevljuje, sv. Janeza rožo, hudičev griz itd. Nehoté so tudi duhovni pripomogli, da je narod zadržal vero na čeznaravne lastnosti rastlin s tem, da so izganjali vruga iz njih. *)

Mnogo cerkví se je zidalo na mestih, kjer so prededi naši častili svoje bogove, zato da bi lože privadili se nove vere. Dolgo časa se je obdržala šega, svete drevesa ovijati z venci in razsvitljevati jih s svečicami. Smrekulja svetega večera, na katero Jezusek našim meščanskim otrokom obeša darove, ni nič družega, kakor iz ajdovskih časov pridržana pokristjanjena in iz severnih krajev k nam zanesena šega.

Med raznimi čarovnimi zelišči jih je mnogo, ki so popolnoma brez vsake moči, ki so pa vendar le neizrečeno slovela, in časih še bolj, kakor res zdravilne rastline.

Preden začnemo naštevati različnih čarovnih zelišč, hočemo govoriti o povestnici dveh najimenitnejih čarovnih zelišč bolj na drobno, da bo mogoče druga bolj na kratko pregledati.

(Dalje prihodnjic).

Mythologične starice.

(Zapisal Dav. Trstenjak.)

5. O orehu.

Narodne povesti Slovencev oreha večkrat omenjajo. Kdor se pod orehom rodi, ta je zmiraj srečen; vendar pod orehom spati ni varno, ker oreh napravlja glavobol. Pred ženina in nevesto položi starašina pozlačene orehe, da bi bil srečen nju zakon. Če kdo hoče, da mu oreh prav obrodi, naj noseča žena prvi orehov sad pobere. Če so orehi zelo polni, pravijo, da je tisto leto dosti pankertov. Stari paganski Sloveni so tudi orehovo drevo častili, in v Stetinu je stal božanstvu posvečen oreh, pod katerim je voda izvirala in kateremu je bil poseben sveščenic varuh, ki se je samo z orehi preživljal (Vita

*) Ideo per eum, qui dat herbas servituti, sicut has herbas N. et N. benedico † sanctifico † ad fugandos Daemones ad destruendum omne maleficium et ad annihilandum incantamentum ligamen etc.